

УДК 657

Гнатъева Т.М., к.е.н.

Одеський державний аграрний університет

СИСТЕМНА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОКАЗНИКІВ В УПРАВЛІННІ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено теоретико-методологічні та практичні підходи до оцінки. Сформовано вимоги до структурної моделі системи показників оцінки. Так як оцінка та управління вартістю є одними з найважливіших інструментів ефективного ведення бізнесу і незамінні при прийнятті рішень про придбання або реалізацію активів, то зростання вартості підприємства є індикатором його успішної діяльності та одним з критеріїв інвестиційної привабливості. Тому зазначено основні принципи вартісно-орієнтованого управління підприємством. Наведено методологію оцінки в умовах перехідного періоду та ринкової (традиційної).

Ключові слова: дохідний підхід, управління вартістю, системна оцінка, цілі оцінки, показники оцінки.

Hnatyeva T.

SYSTEM EVALUATION USING INDICATORS TO MANAGE ENTERPRISE VALUE

This article explores the theoretical, methodological and practical approaches to evaluation. Formed regarding structural model scorecard evaluation. Since the evaluation and managing cost is one of the most important tools of effective business and essential when deciding on the purchase or sale of assets, the growth of value is an indicator of its success and one of the criteria of investment attractiveness. So the basic principles of value-based business management: Shows the evaluation methodology during the transition period and the market (traditional).

Keywords: income approach, cost management, system evaluation, objectives, evaluation performance.

Гнатъева Т.Н.

СИСТЕМНАЯ ОЦЕНКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С ПОМОЩЬЮ ПОКАЗАТЕЛЕЙ В УПРАВЛЕНИИ СТОИМОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье исследованы теоретико-методологические и практические подходы к оценке. Сформированы требования к структурной модели системы показателей оценки. Так как оценка и управление стоимостью является одним из важнейших инструментов эффективного ведения бизнеса и незаменимы при принятии решений о приобретении или реализации активов, то рост стоимости предприятия является индикатором его успешной деятельности и одним из критериев инвестиционной привлекательности. Поэтому указаны основные принципы ценностно-ориентированного управления предприятием. Приведена методология оценки в условиях переходного периода и рыночной (традиционной).

Ключевые слова: доходный подход, управление стоимостью, системная оценка, цели оценки, показатели оценки.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Найважливішим елементом в системі управління вартістю є оцінка діяльності. Існуючі методики оцінки не пристосовані для вирішення задачі прийняття рішень в умовах невизначеності. Підтвердженням цьому служить той факт, що традиційні методи дохідного підходу не дозволяють врахувати ефекти розвитку ринкової економіки, такі як високі мінливі темпи росту, слабкий прогноз результатів діяльності. Крім того, розрахунок вартості бізнесу в рамках даних методів, в недостатній мірі враховує фінансові показники діяльності підприємства (рентабельність капіталу, коефіцієнт реінвестицій). Також дані методи розрахунку

вартості компанії не дозволяють врахувати невизначеність, яка супроводжує процес стратегічного управління при складанні прогнозів. Як наслідок, сучасні методи оцінки не дозволяють визначити вплив складових управління для підвищення вартості компанії.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вагомі дослідження з питань управління вартістю підприємств було створено, в першу чергу, західними авторами-практиками, що мають досвід консультаційних послуг з оцінки вартості багатьох компаній, такими як С. Каплан, Т. Коллер, Т. Коупленд, Дж. Муррін, П. Нортон [1, 6] та інші. Серед російських вчених проблемами управління за факторами вартості займаються А.М. Гершун, А.І. Шигаєв [3, 10] та інші. Найбільший внесок в розвиток основ вартісного управління з урахуванням особливостей української економіки зробили М.І. Бондар, І.Б. Івасів, М.В. Корягін, О.А. Лаговська, О.Г. Мендрул, І.В. Супрункова, І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура, В.В. Кужель [2, 4, 5, 7-9, 11-14] та інші. У науковій літературі викладені основні принципи оцінки вартості компаній. Однак методичні аспекти їх практичного застосування для цілей аналізу стратегічних рішень розроблені недосить повно.

Цілі статті полягають у висвітленні теоретичних положень щодо виокремлення особливостей вартісного оцінювання та його впливу на систему управління виходячи із необхідності її переорієнтації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Багато хто з економістів дійшли висновку, що оцінка діяльності підприємств має бути комплексною. Специфіка комплексної оцінки полягає в тому, що її отримують за гармонізації результатів комплексного економічного аналізу. У ній містяться узагальнені висновки про діяльність об'єкта, які базуються на принципі системності. Процес оцінки відбувається у певній послідовності і потребує чіткої організації.

Беручи загалом, оцінка – це результат визначення та аналізу якісних і кількісних характеристик об'єкта, що ним управляють (керують), а також самого процесу управління ним. Оцінка дає можливість установити, як працює підприємство, чи досягаються поставлені цілі, як зміни й удосконалення в процесі управління впливають на повноту використання потенціалу підприємства, його ефективність.

Деякі економісти вважають, що існує єдиний синтетичний (інтегральний) показник. Поділяючи в цілому цю думку, багато науковців припускають, що наявність часткових показників не суперечить існуванню загального. При цьому, на їхній погляд, обов'язковою умовою має бути зведення часткових показників до загального. Але існують ще й інші погляди, що вказують на недоліки інтегральних показників і їхню неефективність за практичного використання. Головна причина цього – складність їхнього розрахунку і недостатня теоретична обґрунтованість порівняння різнорідних величин.

У теоретичній суперечці відносно питання про оцінку ефективності діяльності господарської системи з допомогою загального синтетичного (інтегрального) показника чи з допомогою групи, системи показників. На переконання Лаговської О.А. [7] сконструйований на будь-яких принципах загальний синтетичний показник оцінки ефективності діяльності господарської системи та її елементів не може охопити або, точніше, врахувати всі умови перебігу процесу виробництва, рівень його організації. Адже зведення застосовуваних показників у синтетичні, інтегральні й інші за використання якісно різнорідних або різноспрямованих показників може призвести (або призводить) до суперечливості чи несумісності окремих елементів такого показника.

Для оцінки діяльності підприємства потрібна всеосяжна система показників, причому в основу конструювання такої системи має бути покладена структурна модель, що враховує не тільки фактичну динаміку, а й теоретичні передумови. На наш погляд, структурна модель системи показників концептуально має враховувати такі вимоги до її формування:

- загальнотеоретична інтерпретація, взаємозв'язок і цілеспрямованість як окремих показників, їхніх груп, так і всієї системи в цілому;

- забезпечення порівнянності, єдиної спрямованості показників груп, усієї системи;

- наявність у системі показників, що виступають як основні регулювальні параметри, опорні категорії;

- можливість регулювання значень величин показників залежно від рівня використання ресурсів, що витрачаються, і ефективності результату;

- можливість одержання прогнозу про спрямованість динаміки показників.

Слід зазначити, що сукупність оцінних принципів, показників, критеріїв і методів становить методологію оцінки. У загальному вигляді методологію оцінки можна подати як послідовність таких дій: формування категорій, розробка показників, установлення критерію порівняння; вибір способу оцінки, одержання результату оцінки.

Супрунова І.В. [9] стверджує, що оцінка як елемент методу бухгалтерського обліку є інструментом квантифікації вартості майна підприємства, розміру його капіталу, зобов'язань, доходів і витрат. Варіативність методів їх оцінки обумовлює зміни і в розмірі фінансових результатів діяльності.

В оцінці діяльності підприємства зацікавлені кредитори; інвестори; держава; акціонери; управлінці; постачальники; страхові фірми. Вони бажають реалізувати свої економічні інтереси і визначають головні цілі оцінки, а саме:

- підвищення ефективності поточного управління підприємством або фірмою;

- визначення вартості цінних паперів у разі купівлі-продажу акцій підприємства на фондовому ринку;

- визначення вартості підприємства у разі його купівлі-продажу цілком або частинами;

- реструктуризація підприємства;

- розроблення плану розвитку;

- визначення кредитоспроможності підприємства і вартості застави за кредитування;

- укладення страхової угоди, в процесі якого виникає необхідність визначення вартості активів;

- установлення бази оподаткування;

- прийняття обґрунтованих управлінських рішень (зокрема усунення впливу інфляційних процесів);

- здійснення інвестиційного проекту розвитку бізнесу.

Уміння управляти вартістю підприємства дозволяє приймати більш успішні управлінські рішення, найбільш ефективно перерозподіляти грошові потоки. Оцінка та управління вартістю є одними з найважливіших інструментів ефективного ведення бізнесу і незамінні при прийнятті рішень про придбання або реалізацію активів.

Слід визначити, що управління вартістю підприємства - це система методів впливу на внутрішні фактори підприємства і опосередковано на фактори зовнішнього середовища з метою забезпечення його динамічного розвитку, підвищення стійкості у

зовнішньому середовищі, інвестиційної привабливості за допомогою досягнення зростання його вартості.

Завдання управління вартістю, як базового методу забезпечення стратегічної конкурентоспроможності бізнесу, можна звести до наступного:

1) базовою метою управління діяльністю підприємства на всіх рівнях його функціонування є підвищення вартості в інтересах власників та інших зацікавлених осіб;

2) ключовим джерелом вартості є грошовий потік підприємства, який може генерувати сьогодні і зможе генерувати в майбутньому;

3) приріст вартості підприємства і кожного окремо взятого підрозділу є найважливішим критерієм ефективності керівництва на всіх рівнях.

При цьому слід мати на увазі наявність відомих конфліктів інтересів між основними учасниками процесу функціонування підприємства - власниками, менеджерами, персоналом, податковими органами та споживачами. Тому при управлінні вартістю необхідно виходити з встановлених принципів оцінки.

1. Орієнтованість на результат. Проведення оцінки вартості повинна переслідувати конкретну мету, а результати даного дослідження повинні носити практичний характер. Виникнення кризових ситуацій в економіці породжує невизначеність прогнозування параметрів вартості підприємств. В таких умовах цілями бізнесу стає забезпечення конкурентної переваги, підвищення інвестиційної привабливості та фінансової безпеки, а відповідно і зростання ринкової вартості підприємств.

2. Збалансованість інтересів усіх учасників підприємств. При проведенні оцінки вартості важливо брати до уваги той факт, що власники, інвестори, конкуренти мають власні інтереси у функціонуванні підприємства, а відповідно і в оцінці його вартості. Так, наприклад, для інвестора визначальним фактором при виборі підприємства стане величина грошового потоку, який генерується, що визначає величину майбутніх доходів. Власники підприємства більше зацікавлені у збільшенні капіталізації підприємства та підвищенні ринкової вартості акцій. Тому при оцінці вартості важливо оцінювати всі аспекти функціонування підприємства, щоб максимально врахувати смаки зацікавлених сторін

3. Комплексність оцінки. Однією з основних проблем оцінки вартості бізнесу є різноманіття методів оцінки. Недоліком традиційних підходів до оцінки вартості бізнесу є те, що при використанні кожного з них можна оцінити лише один аспект функціонування підприємства - або величину грошового потоку, або величину чистих активів, або величину ринкових мультиплікаторів. Тому комплексна оцінка вартості бізнесу повинна включати в себе елементи декількох методів і моделей, забезпечуючи тим самим адаптацію процесу оцінки вартості до існуючих умов функціонування підприємств.

4. Орієнтація на ефективність. Застосування принципів вартісно-орієнтованого управління створює на підприємстві систему управління факторами вартості, що дозволяє, зосередившись на головному, управляти бізнесом в цілях довгострокового нарощування її вартості і забезпечення стійкості в нестабільному зовнішньому середовищі. Для цього необхідне рішення задач у багатьох сферах діяльності підприємства: побудова багатофакторної фінансової вартісно-орієнтованої моделі бізнесу; формування системи бізнес-процесів з урахуванням ланцюжка створення доданої вартості; прийняття управлінських рішень на основі вартісно-орієнтованого підходу.

Системна оцінка за показниками в класичному варіанті поділяється щонайменше на чотири складові, які відображають стратегічні цілі підприємства. Між цими

складовими існує взаємозв'язок, тобто дана збалансована система показників являє собою збалансовану систему оцінки діяльності, яка переводить стратегію підприємства у площину конкретних цілей, показників, завдань та ініціатив (рис.1).

Але також необхідно пам'ятати, що всі ці складові повинні забезпечити реалізацію єдиної стратегії підприємства. Як зазначали Р.Каплан, П.Нортон [1], дана система показників (BSC) не обмежується лише чотирма складовими щоб описати всі бізнес-процеси. Це лише мінімальна кількість складових і в залежності від ситуації система може мати додаткові напрями оцінки.

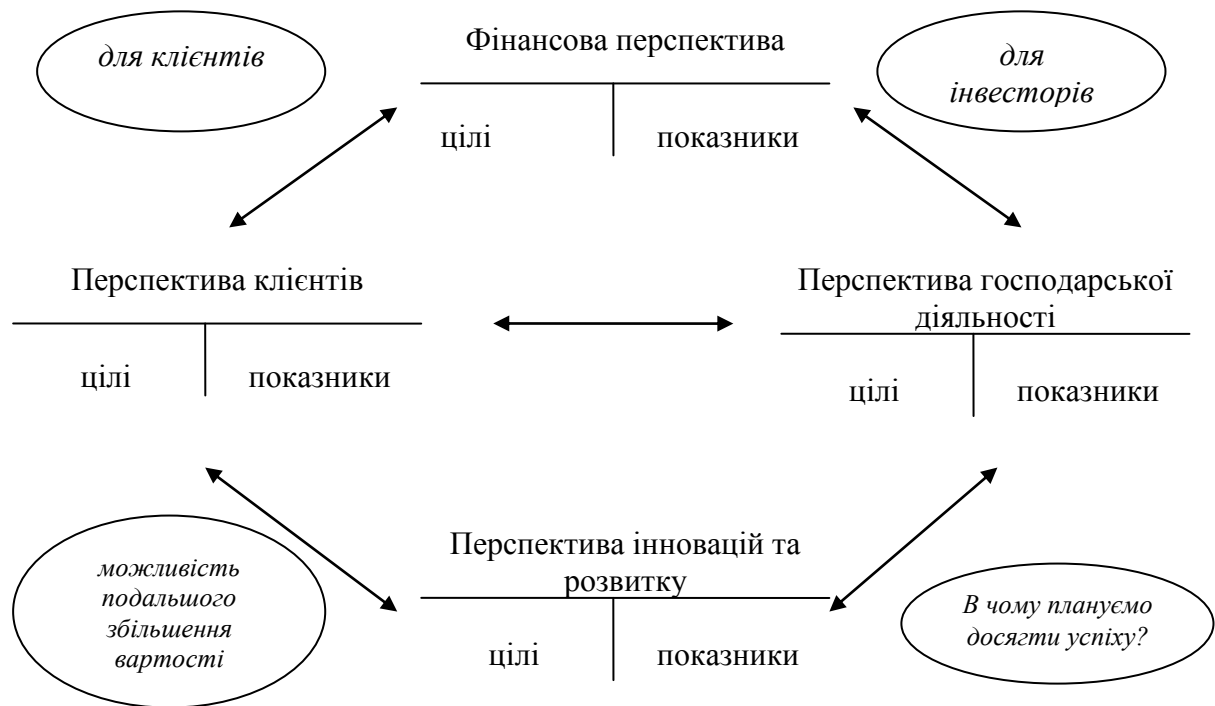


Рис. 1. Взаємозв'язок цілей та показників оцінки діяльності при управлінні вартістю

Фінансова перспектива – розкриває зовнішні фінансові показники для зацікавлених осіб та клієнтів, серед яких можуть бути операційний прибуток, рентабельність перманентного капіталу (ROCE), чистий прибуток (RI), економічна додана вартість (EVA) тощо.

Перспектива клієнтів – розкриває показники, які характеризують взаємовідносини з клієнтами, такі як утримання клієнта та задоволення його потреб, до яких можна віднести прибутковість клієнта, утримання клієнтів, залучення нових споживачів, задоволення потреб клієнта, обсяг і частка цільового сегменту ринку.

Перспектива господарської діяльності – розкриває показники, які розробляються для оцінювання й поліпшення існуючих процесів, а також для розроблення нових процесів, покращень, які вплинуть на задоволеність клієнтів та фінансові результати діяльності (наприклад, тривалість циклу).

Перспектива інновацій та розвитку – розкриває показники перспективи прикладної освіти та кар'єрного зростання, такі як ступінь задоволення співробітників результатами праці, плинність кадрів, розвиток навичок і вмінь. До цього напрямку включаються також показники можливостей інформаційних систем та наявності адекватних систем мотивації й винагородження.

Бондар М.І. [2] зазначає, що побудова збалансованої системи показників відноситься до методів імітаційного моделювання як методу дослідження систем і кількісної оцінки характеристик функціонування останніх.

Івасів І.Б. [4] характеризує основні принципи вартісно-орієнтованого управління підприємством:

- у кожен момент часу як у підприємства загалом, так і будь-якого його структурного елементу існує певна вартість;

- джерелом цієї вартості є здатність підприємства генерувати потоки грошових коштів. Фактично, ці грошові потоки, що створюються підприємством і є його вартістю;

- через недосконалість ринків існує ризик відхилення реальних грошових потоків від очікуваного розміру, тому вони можуть бути прогнозовані лише з певною мірою точності і не претендують на абсолютну істину;

- при обчисленні вартості підприємства до уваги необхідно враховувати вартість власного капіталу як альтернативної вартості. Тобто можна говорити про те, що підприємство створює вартість лише тоді, коли відшкодувало вартість капіталу, який використовувався, щоб генерувати відповідний прибуток;

- управління підприємством орієнтується на максимізацію його вартості, виявом якої є зростання вартості власного капіталу компанії.

Т.Коупленд, Т. Коллер, Дж.Муррін [6] є прихильниками оцінки вартості орієнтованої на акціонерів замість інших критеріїв економічного благополуччя, таких як, зайнятість, соціальна відповідальність бізнесу або якість навколишнього середовища.

Лаговська О.А. [7] зазначає, що застосування вартісно-орієнтованого підходу до управління, який передбачає постановку перед управлінським персоналом нових завдань, що полягають у необхідності ідентифікації факторів вартості та врахуванні їх впливу в процесі прийняття рішень, значно підвищує вимоги до якості та змісту інформації, на основі якої здійснюється управління.

Класичною проблемою вартісно-орієнтованого управління українських підприємств є складність застосування методик, які успішно використовують зарубіжні практики. Проблема ускладнюється тим, що аналітики не завжди чітко ознайомлені з обмеженнями та припущеннями, на яких базуються пропоновані результати, а математичний апарат і недостатньо виразна інтерпретація результатів, що використовується, ускладнюють їх розуміння.

Отже, вартісно-орієнтоване управління – це складний процес, який передбачає необхідність початкової оцінки вартості підприємства, ідентифікації факторів вартості, розробки стратегії та тактики створення вартості, безпосередньо організації процесу її формування, розробки нової системи оцінки результатів діяльності, системи компенсацій, а також організації системи комунікацій.

Даний вид управління має враховувати оцінку впливу факторів на формування вартості підприємства з точки зору їх пріоритетності для кожної з груп зацікавлених осіб; фактичного виконання планів створення вартості та відповідно ступеня реалізації тактики і стратегії створення вартості; процесу формування вартості підприємства; величини приросту вартості та здатності підприємства створювати вартість для різних груп заінтересованих осіб; розміру внеску у формування вартості підприємства окремих структурних підрозділів, функціональних відділів та окремих працівників, що підвищує ефективний розподіл інвестиційних ресурсів і впровадження оптимальної мотиваційної політики.

Корягін М.В. [5] зазначив, що найбільш актуальне питання облікового забезпечення системи вартісно-орієнтованого управління є здатність використання

справедливої вартості при проведенні оцінки факторів, що впливають на генерування та руйнування вартості.

Мендрул О.Г. [8] дослідив еволюцію методології оцінки та виділив особливості оцінки вартості підприємств за сучасних умов ринкового середовища. Він виділив, що основними макроекономічними чинниками, що визначають особливості оцінки вартості вітчизняних підприємств є суперечлива та малопередбачувана економічна політика, злиття державних інститутів з бізнесом, значні інфляційні очікування, високий рівень монополізації економіки, незакінченість первісного нагромадження капіталу, значні інвестиційні, кредитні й господарські ризики. Це обумовлює відмінності методології оцінки в умовах перехідного періоду та ринкової (традиційної) (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика методології оцінки вартості підприємств за традиційних (ринкових) і перехідних умов господарювання

Ознаки порівняння	Традиційна методологія оцінки вартості	Методологія, що відбиває особливості перехідного періоду
Основна мета оцінки	корпоративні трансакції	приватизація
Використання ринкових даних	повсюдне	практично не використовується
Врахування дивідендних виплат	присутнє	відсутнє
Балансова вартість активів	відбиває минулі ринкові ціни	в більшості випадків характеризує планово встановлені ціни
Пріоритетність методів доходного підходу	дисконтування	пряма капіталізація
Тривалість періоду прогнозування	10-15 років	максимум 2-3 роки
Метод оцінки ризиків	модель оцінки капітальних активів	метод кумулятивної побудови
Фінансові дані за ретроспективний період	представницькі і достовірні	непредставницькі і недостовірні
Ринкова історія	дозволяє проводити екстраполяцію	часто не дозволяє скласти прогноз на майбутнє
Достатність власних оборотних коштів	враховується	практично не враховується
Заборгованість підприємства	розглядається як величина, що зменшує вартість власного капіталу	практично не враховується
Оцінка утилізаційної вартості активів	тільки в окремих випадках	широко використовується
Оцінка підприємств-банкрутів	окрім ліквідаційної визначається також інвестиційна вартість	оцінка ліквідаційної вартості абсолютно переважає

В умовах економічної трансформації основним методичним підходом до оцінки вартості підприємств виступає майновий, у той час, як найбільш відповідним сутності даного об'єкту оцінки є дохідний, при цьому сфера застосування результатів оцінки звужена, що викликано обмеженістю цілей інвесторів (переважно вони полягають в одержанні доходів від реалізації активів, довгострокових вигод завдяки проведенню реструктуризації, кредитів під заставу майна), особливостями підприємств, які підлягають оцінці (банкрути, спеціалізовані підприємства з обмеженим ринком), а також станом ринків (фондовий ринок перебуває в стадії формування, товарні ринки більшості використовуваних підприємствами активів недостатньо розвинені).

В рамках ринкового підходу до оцінки вартості підприємств доцільно застосовувати метод ринку капіталу на основі іноземних аналогів з використанням

пропонованих ознак порівняння, визначених переваг і недоліків, що притаманні окремим показникам фінансової бази і обумовлюють сфери їх застосування, розроблених правил обчислення мультиплікаторів. Установлено переваги використання багатофакторної регресивної моделі другого порядку для обробки аналогової інформації із коригуванням одержаних результатів на підставі визначених поправок до вартості.

Шигаєв А.І. [10] розробив концепцію актуарного обліку, який спрямований на формування інформації, яка потрібна реальним і потенційним інвесторам, кредиторам та іншим постачальникам капіталу для оцінки економічної вартості, що створюється та майбутніх грошових надходжень у процесі прийняття рішень про інвестування, кредитування та при інших вкладеннях ресурсів у підприємства.

В даний час у зв'язку зі зміною умов функціонування ринку капіталу більшості підприємств з різних галузей економіки також необхідно вміти формувати та подавати інформацію не тільки про своє фінансове становище і досягнуті фінансові результати за звітний (минулий) період, а й про майбутні грошові потоки та перспективи зростання економічної вартості, і, в кінцевому підсумку, вміти оцінювати своє фінансове майбутнє.

Висновки. Орієнтуючись на зростання вартості підприємства з відповідним поєднанням різноспрямованих цілей суб'єктів даного економічного утворення через багатовекторність управління необхідно впроваджувати систему збалансованих показників не лише в розрізі вертикальної але й горизонтальної структури управління, виходячи з наступних причин:

- ув'язка різноспрямованих показників за перспективами (фінансової, внутрішньогосподарської, для клієнтів, інновацій та розвитку) призводить до того, що BSC є дієвим обліково-аналітичним інструментом управління діяльністю суб'єкта господарювання в межах обраної стратегії розвитку;

- дана система на підставі збалансування показників за ключовими аспектами (блоками) дозволяє забезпечити збільшення вартості підприємства як об'єкта зі складними соціально-економічними зв'язками. Це призводить до збалансування інтересів власників на засоби виробництва та працівників підприємства, шляхом введення блоку Соціальна сфера та коефіцієнту соціального розвитку, значення якого залежить від фінансових показників господарювання та впливає на процес формування фонду соціального розвитку.

Збалансування інтересів відбувається шляхом забезпечення з боку власника відтворення не лише основних ресурсів підприємства, а й трудових, а з боку працівників – через активізацію діяльності, що забезпечить збільшення вартості підприємства в майбутньому.

Впровадження системи збалансованих показників в практику господарювання вітчизняних підприємств забезпечить вдосконалення системи управління підприємством та системи бухгалтерського обліку як інформаційного базису, їх адаптацію та пристосування до різних умов економічного середовища через дотримання вимоги системного підходу та комплексного вивчення фінансово-господарської діяльності підприємства, в складі та зв'язках між окремими його елементами, створюючи основу для позитивної динаміки вартості підприємства.

Отже, побудова системи управління вартістю не слід розглядати як певний інвестиційний проект, що має певні критерії досягнення результатів. Зазначена система повинна бути динамічною підсистемою в складі системи управління підприємством, відбиваючи її відповідність стратегічним цілям діяльності та стану зовнішнього конкурентного середовища, а також нерозривно пов'язана з процесом оцінки бізнесу і окремих його елементів.

Список використаних джерел:

1. Kaplan R.S. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action / R.S.Kaplan, D.P. Norton // Harvard Business School Press. – 1996. – P. 323
2. Бондар М.І. Бухгалтерський облік у системі управління вартістю підприємства / М.І.Бондар // Вісник ЖДТУ. - № 3 (53). – 2010. – С. 27-29.
3. Гершун А.М. Разработка сбалансированной системы показателей: практическое руководство с примерами. / А.М. Гершун, Ю.С. Нефедьева. - 2-е изд., расшир. - М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2005. - 128 с.
4. Івасів І.Б. Економічна модель аналізу результативності управління в контексті вартісно-орієнтованого банківського менеджменту / І.Б. Івасів // Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. – С.87-101.
5. Корягін М.В. Оцінювання вартості підприємства в системі бухгалтерського обліку: монографія / М.В. Корягін. – Львів: ТОВ «Інтерсервіс», 2012. – 262 с.
6. Коупленд Т. Стоимость компаний: оценка и управление / Т.Коупленд, Т.Коллер, Дж. Муррин.- Пер. с англ. – М.: ЗАО “Олимп- Бизнес”, 1999. – 576 с.
7. Лаговська О.А. Обліково-аналітичне забезпечення вартісно-орієнтованого управління: теорія та методологія: монографія / О.А. Лаговська. – Житомир: ЖДТУ, 2012. – 676 с.
8. Мендрул О.Г. Управління вартістю підприємства: монографія / О.Г. Мендрул. – К.: КНЕУ, 2002. – 272 с.
9. Супрунова І.В. Розвиток оцінки в бухгалтерському обліку: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.09 – “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” / І.В.Супрунова. – Житомир, 2010. – 20 с.
10. Шигаев А.И. Учетно-аналитическое обеспечение стоимостно- ориентированного управления коммерческими организациями: автореф. дисс. на соиск. уч. ст. д.э.н.: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / А.И. Шигаев. – Казань, 2011. – 46 с.
11. Гришова И.Ю. Финансовое обеспечение перерабатывающих предприятий в контексте формирования финансовых потоков./ И.Ю. Гришова// Азимут научных исследований: экономика и управление. - Россия. - 2012.- № 1. - С.22-24.
12. Гришова І.Ю. Імплементация принципів соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного розвитку потенціалу харчових підприємств / І.Ю. Гришова, Т.С.Шабатура // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3.- С. 13-22. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
13. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 162-166. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
14. Кужель В.В. Імунізація економіки агропродовольчої сфери в контексті реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу / В.В.Кужель / Економічний форум. – 2014. - №3. – С.17-22.